

TOARTE DE AMFORE ȘTAMPILATE DIN COLECȚII PARTICULARE BUCUREȘTENE

de ALEXANDRU AVRAM și VASILICA SANDU

Printre antichitățile care au atras curiozitatea colecționarilor se numără și toarele de amfore ștampilate¹. Scopul intervenției noastre este de a face cunoscute specialiștilor exemplarele care, prin amabilitatea diferiților colecționari, ne-au fost puse la dispoziție spre studiu². Dacă incertitudinea ce planează asupra locului de descoperire a celor mai multe din exemplarele în discuție și caracterul nereprezentativ din punct de vedere statistic al loturilor diminuează considerabil utilitatea demersului nostru, nu mai puțin adevărat este faptul că — în intenția autorilor, cel puțin — prin prezenta publicație se pune la îndemîna celor interesați un material altminteri mai greu accesibil.

Avem în vedere următoarele loturi : I. colecția Liceului „Matei Basarab” ; II. colecția Ulise Berar³ ; III. colecția Ion Lucian și Ana-Maria Murnu ; IV. alte colecții de mai mică amploare (Dinu Constantin Romulus. Dimitrie Callimachi, Ovidiu Drimba, Tiberiu Puica, Gheorghe Adoc, Dragoș Morărescu).

La Liceul „Matei Basarab” se află o colecție de antichități adunată de-a lungul timpului de diferiți profesori de istorie. Pentru setul de toarte ștampilate o mențiune specială se cuvine a fi făcută în cazul lui Constantin Moisiș, care, în perioada în care a activat aici ca profesor de istorie, a donat colecției liceului o serie de piese provenind din Dobrogea, fără mențiunea exactă a locului de descoperire⁴.

Piese din colecția fostului inginer de hidroameliorații Ulise Berar provin din zona Mangalia și au fost adunate de-a lungul timpului în concediile petrecute la mare sau în deplasările efectuate în cadrul serviciului. Este singurul caz în care avem, într-o oarecare măsură, certitudinea locului de descoperire, chiar în condițiile în care nu putem ști dacă este vorba de cetatea Callatis sau de teritoriul acesteia.

Tot din Dobrogea provin și celelalte piese din componența catalogului de mai jos, însă, din păcate, nu se pot face precizări suplimentare, în afară de faptul că, în majoritatea cazurilor, ar trebui să avem în vedere în special zona litorală (Mangalia, Schitu, Costinești etc.). Este cazul colecției regretatului sculptor și pictor, fost profesor universitar la Institutul de Artă

¹ Vezi câteva exemple în acest sens la M. Gramatopol, Gh. Poenaru Bordea, *Dacia N.S.*, 13, 1969, p. 130 și n. 29—30. Una din colecțiile menționate, cea alcătuită de dr. Horia Slobozianu, va face în curînd obiectul unui studiu special.

² Aceste piese au fost identificate de Vasilica Sandu (Oficiul Patrimoniului Cultural Național), apoi studiate la fața locului de către ambii autori ai prezentului articol. Din motive obiective, nu am putut obține pentru piesele care ne rețin atenția o ilustrație completă, iar în unele cazuri nici de cea mai bună calitate.

³ Această colecție a intrat după decesul proprietarului ei în patrimoniul M.I.R.S.R. În anii din urmă au decedat și colecționarii Ion Lucian Murnu și Tiberiu Puica.

⁴ Aducem mulțumiri și pe această cale profesorului Nicolae Birdeanu, care ne-a facilitat studierea pieselor din colecția liceului și ne-a pus la dispoziție date despre istoricul acesteia.

„Nicolae Grigorescu”, Ion Lucian Murnu, al colecției lui Tiberiu Puica (piesele fiind achiziționate de la nepotul inginerului Anghel Saligny), precum și al altor colecții amintite mai sus.

CATALOG *

- I. Liceul „Matei Basarab”
- A. *Thasos*
 1. Inv. nr. 957. *Fig. 1/1.*
Θασίω[v]
măciucă ←
Θεόπομ[πος]
2 exemplare inedite de la Callatis (Institutul de Arheologie).
Cca 290–270 î.e.n.
 2. Inv. nr. 958. *Fig. 1/2.*
Θασ[ων]
ainforă ←
Ἰδνάδης
Bon, 863.
Cca 290–270 î.e.n.
 3. Inv. nr. 947. *Fig. 1/3.*
Θασίων
corn ←
Ἀριστοφάνη[ς]
Dublă frapă. σ lunar.
Bon, 388.
Cca 270–260 î.e.n. (Aristophanes II).
 4. Inv. nr. 941.
Θασ[ων]
corn ←
[Ἀρι]στο[φάνης]
Cf. *supra*, nr. 3.
 5. Inv. nr. 932. *Fig. 1/4.*
Θασίων
ciorchine →
Φανόλεως
Bon, 1645.
Cca 270–260 î.e.n.
 6. Inv. nr. 956. *Fig. 1/5.*
Θασίων
kantharos ←
[Σκ]ύμνος
Bon, 1580.
Cca 260–250 î.e.n. (Skyrmos II).
 - B. *Sinope*
 7. Inv. nr. 978. Ștampilă pe țiglă *Fig. 1/6.*
Φιλόνικου vultur
ἀστυνό(μου) pe ←
Νευμηγί(ου) delfin
Grakov, p. 115, nr. 21; *Callatis*, 630.
Gr. I a (cca 360–350 î.e.n.).
 8. Inv. nr. 959. *Fig. 1/7.*
ἀστυνόμου
Ἀισγίνου
Ἀραβος ciorchine ↓
Callatis, 344.
Gr. IV (cca 280–260 î.e.n.).
 9. Inv. nr. 952.
ἀστυνόμος om cărlind
Ἀριστίων un sac
[Νου]μή[νιος] în spate
Sztetyllo, nr. 205–206.
Gr. IV (cca 280–260 î.e.n.).
 10. Inv. nr. 933. *Fig. 1/8.*
ἀστυνόμου cap
Δημητρίου ←
Ἡρακλείδης încoronat
Pridik, p. 66, nr. 85.
Gr. IV (cca 280–260 î.e.n.).

* Abrevieri folosite în catalog :

Bon = Anne-Marie, A. Bon, *Les timbres amphoriques de Thasos* (Études Thasiennes, IV), Paris, 1957.

Callatis = M. Gramatopol, Gh. Poenaru Bordea, *Amphora Stamps from Callatis and South Dobrudja*, Dacia, N.S., 13, 1969, p. 127–282.

Canarache = V. Canarache, *Importul amforelor ștampilate la Istria*, București, 1957.

Delos = Virginia Grace, Maria Savvatiannou-Petrakoulakou, *Les timbres amphoriques grecs, in Exploration archéologique de Délos, XXVII. L'Îlot de la Maison des Comédiens*, ed. Ph. Bruneau et alii, Paris, 1970, p. 277–382.

Grakov = H.N. Grakov, *Drevne-grecheskie keramicheskie klejma s imenami astinomov*, Moscova, 1929.

Pridik = E.M. Pridik, *Inventory katalog klejmi na amforax ručkaz i gorlyžkaz i na šerpicax Ermitažnogo sobranija*, Petrograd, 1917.

Sztetyllo = Zofia Sztetyllo, *Les timbres céramiques dans les collections du Musée National de Varsovie*, Varşovia, 1983.

11. Inv. nr. 960. Fig. 2/1.

ἀστυνόμου

Λέοντος

Σάγαρις → Ieu

σ lunar

Grakov, p. 140, nr. 19 (ast.); p. 145, nr. 53 (prod., gr. V).

Gr. IV (cca 280—260 î.e.n.).

12. Inv. nr. 953. Fig. 2/2.

ἀστυνο[μούν]τος

Κλεονίκου τοῦ

Πλειστάρχου

Εὐκλῆς ↓ ancoră

Grakov, p. 149, nr. 26 (ast.); p. 150, nr. 28 (prod.) Gr. VI (cca 230—183 î.e.n.).

C. *Heraclea Pontica*

13. Fără nr. inv.

Ștampilă englică aplicată pe gll (ilizibilă).

D. *Rhodos*

14. Inv. nr. 951. Fig. 2/3.

Ἐπὶ [Ἀρ]ίς-

τωνος

[. . . .]ου

Pridik, p. 6, nr. 97 (cu luna Ὑακίνθιος).

Cca 205—175 î.e.n..

15. Inv. nr. 931.

Ἐπὶ [. . . .] εὖς

Ștampilă circulară cu floare de rodie.

E. *Cnidos*

16. Inv. nr. 934.

Ἰπποστράτ(ο)υ

Πολυχάρ(μ)ου

Delos, E 105.

Gr. VI A (cca. 107—98 î.e.n.; duoviri împreună cu eponimul Aristonides;

cf. *Delos*, p. 321, n. 2).

17. Inv. nr. 935. Fig. 2/4.

Ἐπὶ Ἀγῆσι [. . . .](?)

[.]

του Κ[νίδιον]

Nedatabil.

II. Colecția Ulise Berar

A. *Thasos*

18. Σιμαλ[ων] ←

amforă →

Ἀριστ[οκ] ←

Y. Garlan, în *Recherches sur les amphores grecques*, Suppl. BCH XIII, Athènes—Paris, 1986, p. 242, nr. 55 și fig. 33 n.

Cca 350—340 î.e.n. Provine din atelierul de la Keramidi.

19. Θασίων

furcă cu

→

cinci dinți

Ἰππ[ο]ζ[ι]πολ[ι]ς ←

Canarache, 64; *Callatis*. 145 (peste tot cu lectura greșită).

Cca 305—290 î.e.n.

20.

N[. . . .]

tirs cu panglici →

[. . . .]

B. *Sinope*

21.

[.]

[ἀστ]υνόμου

[Φιλ]οκράτου kantharos ↑

Sztetyllo, nr. 202.

Gr. III (cca 305—280 î.e.n.).

22. Fig. 2/5.

[ἀ]στυνόμου

[Δ]ημητρίου cap

←

[Κτήσ]ων încoronat

Sztetyllo, nr. 210.

Gr. IV (cca 280—260 î.e.n.).

23.

Με[θρα]δάτης

ἀστυνόμου

Διονυσίου ciorchine ↓

Grakov, p. 143, nr. 6 (Dionysos I, trecut la gr. V); p. 140, nr. 27 (prod.).

Gr. IV (cca 280—260 î.e.n.).

24. Fig. 2/6.

ἀστυνόμου

Ἐκαταίου

→ tirs cu panglici

Callatis, 463—470.

Gr. IV (cca 280—260 î.e.n.).

25.

ἀ[στ]υνό[μου]

Ἐ[πι]έλπου τοῦ

[Ναύ]πων[ος] Δίου [cornul abundenței]

1 exemplar inedit de la Callatis (Institutul de Arheologie).

Gr. IV (cca 280—260 î.e.n.).

26.

[.]

[ἀστ]υνόμου

Ἄρτεμιδ[ω]ρου kantharos ↑

Grakov, p. 138, nr. 7 (ast.).

Gr. IV (cca 280—260 î.e.n.).

27. Fig. 2/7.

Ἄρτεμιδ[ω]ρου

[ἀ]στυνομούν[τ]ος

Στεφάνου

[kantharos]

Dublă frapă.

Callatis, 415—416.

Gr. IV (cca 280—260 î.e.n.)

28. Fig. 2/8.
[ἀστυνόμου]
[Ἰ]φιος τοῦ
Ἑστιαίου [cap de
Φιλήμων silen]
Livia Buzoniou, N. Cheluță-Georgescu. Pontica 16, 1983, p. 180, nr. 79 (cu bibliografie).
Gr. V—VI (cca 260—183 î.e.n.).
29. Fig. 3/1.
ἀστυνομούν[ος]
Κλε[ο]νίκου
[το]ῦ Μήνιος mască
[Σ]τέφανος
Grakov, p. 144, nr. 16 (ast.) ; p. 145, nr. 55 (prod.).
Gr. V (cca 260—230 î.e.n.).
30. Fig. 3/2.
ἀστυνόμου
Χορηγίωνος Nike in
→
τοῦ Λεωμεδόντος evadrigă
Δίου
1 exemplar inedit în colecția Slobozianu.
Gr. V (cca 260—230 î.e.n.).
31. Fig. 3/3.
[ἀστυνόμου]
Μ[αντι]θέου
τιοῦ Πρ[ω]ταγ[ό]ρου leu
Μ[άν]ης
Grakov, p. 149, nr. 29 (ast.) ; p. 150, nr. 43 (prod.).
Gr. VI (cca 230—183 î.e.n.).
32. Fig. 3/4.
[ἀ]στυνόμου
[Μ]ητροδώρου τοῦ
[Ἰ]Α[θ]ηνίππου
[Φι]λήμων stea cu
opt raze
Grakov, p. 150, nr. 30 (ast.) ; p. 151, nr. 66 (prod.).
Gr. VI (cca 230—183 î.e.n.).
33. [ἀστυνο]μ[ο]ύ[ν]τ[ος]
[.....] cap
[.....] masculin.
34.
.....ΟΥ
..... kantharos ↑.
35. Fig. 3/5.
Κλέων
Ștampilă de producător (gr. IV,
Cca 280—260 î.e.n.).
- C. Rhodos
36. Fig. 3/6.
Ἀρ[τ]αμίου
Φιλαινίου
Pridik, p. 33, nr. 848—854 (fără
lună).
Cca 210—175 î.e.n.
37. Fig. 3/7.
Ἐπὶ Τιμο-
κλεῖδα
M. Mirčev, Amforite pečati ot muzeia
vŭ Varna. Sofia, 1958, p. 30,
nr. 116 (fig. XV/3; variantă).
38. Fig. 3/8.
cap ↑ Ἐπὶ Κλε-
Hellos | κράτους
C. Schuchhardt, in *Altertümer von Pergamon*, VII/2. *Die Inschriften von Pergamon*. Berlin, 1895, p. 467, nr. 1088.
Cca 188—186 î.e.n. (cf. Virginia Grace, *Hesperia*, 54, 1985, 1, p. 8—9).
39. Fig. 4/1.
Ἐπὶ Θεωδώρου
Ștampilă circulară cu floare de rodie.
Pridik, p. 133, nr. 36 (cu numele
lunii).
40. Fig. 4/2.
Ștampilă circulară indescifrabilă cu
floare de rodie.
41. Ștampilă circulară indescifrabilă
cu floare de rodie.
- D. Knidos
42. Fig. 4/3.
Ἐπὶ Διονυ-
σίου Κνί-
διον insectă ←
Gr. IV A (cca 188—167 î.e.n.).
43. Fig. 4/4.
Νευπολι
[.]νι ἐπὶ Τε-
[λε]σιφ[ό]νως
Gr. IV A (cca 188—167 î.e.n.); cf.
Virginia Grace, *Hesperia*, 54,
1985, 1, p. 24, nr. 63.
- E. Paros
44. Fig. 4/5.
Πάριον
Canarache, 501.
- F. Centre neidentificate
45. Fig. 4/6.
Ἐπὶ Ἀ-
γγησιπ-
που
σ lunar.
46. Monogramă (A și T). Fig. 4/7.

1

2

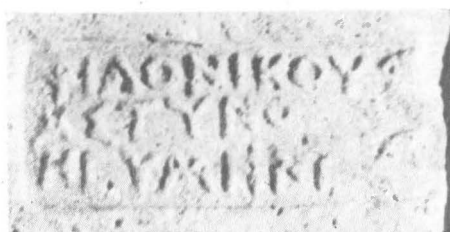
3

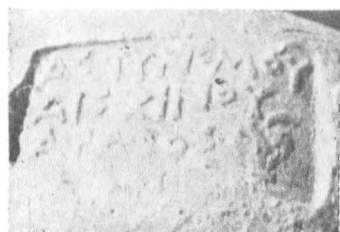
4

5

6

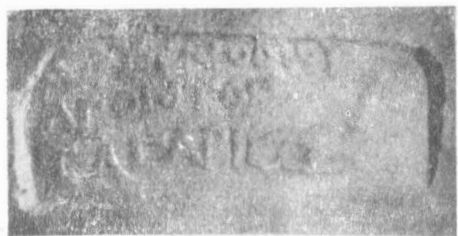

7

8

Fig. 1. Toarte ștampilate din colecția Liceului „Matei Basarab”: Thasos (1–5), Sinope (6–8)

1

2

3

4

5

6

7

8

Fig. 2. Toarte ștampilate din colecția Liceului „Matei Basarab” (Sinope : 1—2; Rhodos : 3; Cnidos : 4) și din colecția Ulise Berar (Sinope : 5—8).

1

2

3

4

5

6

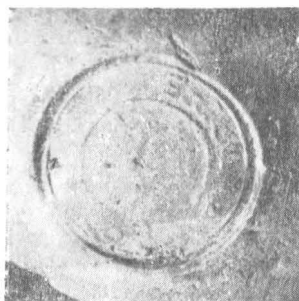

7

8

Fig. 3. Toarte șampilate din colecția Ulise Berar : Sinope (1–5), Rhodos (6–8).

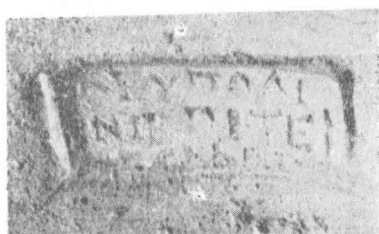
1

2

3

4

5

6

7

8

9

Fig. 4. Toarte șampilate din colecția Ulise Berar (Rhodos : 1—2; Cnidos : 3—4; Paros : 5; centre neidentificate : 6—7), din colecția O. Drimba (Thasos : 8) și din colecția D. Callimachi (Sinope : 9).

III. Colecția Ion Lucian Murnu

A. *Thasos*

47. [Θάσιον] Παι () Λυσικ [λῆς]
greiere ←
Bon, 1118 (lectura greșită); Y. Garlan, *op. cit.* (*supra*, nr. 18), p. 259, nr. 2.
Cca 350—340 î.e.n.

B. *Sinope*

48. ἀσύννομος om cărlind
Ἀριστίων un sac
Δημ[ήτριος] în spate
Grakov, p. 138, nr. 5 (ast.); p. 140, nr. 8 (prod.).
Gr. IV (cca 280—260 î.e.n.).

C. *Heraclea Pontica*

49. Ἐπὶ [...] ←
οὐκ [...] ←
50. Ștampilă englică indescifrabilă aplicată pe gîtul unei amfore păstrate în întregime.

D. *Rhodos (?)*

51. Κλεινω [....]

IV. Alte colecții

A. *Thasos*

52. Colecția Dinu Constantin Romulus.
Θασ[ί]ων
strigil →
← hermă; flacon →
Κλεόστρατος
Bon, 949 bis.
Cca 290—270 î.e.n.

53. Colecția Ovidiu Drimba. Fig. 4/8.

Θασίων
bust cu 1 aripă →
brațul întins spre dreapta
[Πολύ]ων
Bon, 1389 a.
Cca 270—260 î.e.n.

B. *Sinope*

54. Colecția Dimitrie Callimachi. Fig. 4/9.

Βόρυς
ἀσυνόμου cap masculin →
Γλαυκία(ς) imberb
Grakov, p. 132, nr. 7 (ast.); p. 134, nr. 14 (prod.).
Gr. III (cca 305—280 î.e.n.).

55. Colecția Tiberiu Puica.

ἀσυνόμου
Μικρίου τοῦ
Πυθοκρίτου
Φιλήμων [ciorchine ↓]
Pridik, p. 74, nr. 257.
Gr. VI (cca 230—183 î.e.n.).

C. *Heraclea Pontica*

56. Colecția Gheorghe Adoc.
Ἀριστο-
κράτης
Ștampilă englică aplicată pe gît.
Canarache, 460.
Cca 400—375 î.e.n.

D. *Alte centre*

57. Colecția Tiberiu Puica.
Ștampilă rhodiană circulară illzibilă.
58. Colecția Gheorghe Adoc.
Σπαῖτρος (?) ←
Toartă bifidă de Cos.
59. Colecția Dragoș Morărescu.
Centru neidentificat. Ștampilă ME.

GESTEMPELTE AMPHORENHENKEL AUS BUKARESTER PRIVATSAMMLUNGEN

ZUSAMMENFASSUNG

Die Verfasser publizieren 59 Amphorenstempel aus verschiedenen Bukarester Sammlungen („Matei Basarab”-Lyzeum, Ulise Berar, Ion Lucian und Ana-Maria Murnu usw.), die verschiedene produzierende Zentren als Herstellungsort haben (Thasos, Sinope, Rhodos, Herakleia Pontike, Knidos usw.) und die ausnahmslos in der Dobrudscha (teilweise in der Zone von Kallatis) im Laufe der Jahre entdeckt worden sind. Vergleichsmaterial, Typenbestimmung und zeitliche Ansetzung werden im Katalog (Nr.1—59) angegeben.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Gestempelte Henkel aus der Sammlung des „Matei Basarab“ -- Lyzeums : Thasos (1—5), Sinope (6—8).

Abb. 2. Gestempelte Henkel aus der Sammlung des „Matei Basarab“ -- Lyzeums (Sinope : 1—2; Rhodos : 3; Knidos 4) und aus der Sammlung Ulise Berar (Sinope : 5—8).

Abb. 3. Gestempelte Henkel aus der Sammlung Ulise Berar (Sinope : 1—5), Rhodos (6—8).

Abb. 4. Gestempelte Henkel aus den Sammlungen Ulise Berar (Rhodos : 1—2; Knidos : 3—4; Paros : 5; unidentifizierte Zentren : 6—7) O. Drimba (Thasos : 8), D. Callimachi (Sinope : 9).